

МАРИЈА КОРОБАР-БЕЛЧЕВА
Square Marie-Louise 35, 3A
B-1000 Bruxelles

МАКЕДОНСКИТЕ ПРЕЗИМИЊА НА *-О(В)СКИ/-Е(В)СКИ* И НА *-ОВ/-ЕВ* НАСПРЕМА РОДОВСКИТЕ ФОРМАЦИИ НА *-ОВЦИ/-ЕВЦИ* И НА *-ОВИ/-ЕВИ*

Цел на овој труд не е да се претстави целокупниот развојот на македонските презимиња туку да се фрли дополнителна светлина на развојот на презимињата изведени од лични имиња, т.е. на оние што изразуваат одредена припадност, најпрвин кон една личност, за подоцна припадноста да се однесува на целата фамилија, поточно на родот. Овој тип презимиња е најчест во македонскиот јазик, повеќе од 50% од вкупниот презименски репертоар.

Најпрвин треба да се истакне дека презимињата во Македонија низ историјата различно се бележеле. Во времињата кога Македонија била под туѓи администрации, државни или црковни, тие ги запишувале презимињата според своите модели. За првпат по ослободувањето во 1944 година презимињата стануваат официјални формации кои ги регистрира домашната, македонска администрација.

Македонските презимиња, како и презимињата кај другите словенски јазици, потекнуваат од првичните патроними кои во различни периоди имаат иста функција, но различна форма. Целта била да се означи припадноста на личноста во почетокот кон таткото, а подоцна кон целиот род, т.е. кон фамилијата на која таа личност и припаѓала. Значи, покрај другите модели со дополнителни определби кои доведуваат до конечното формирање на презимињата, именувањето на луѓето најпрвин се изразувало со структурен модел од лично име + патроним како втора детерминација за подобра идентификација. Тој патроним, најчесто, бил според името на таткото, што значи се однесувал само на една особа и се додавал само до имињата на синовите или на ќерките во фамилијата. Но, ова не значи дека не можат да се сретнат и искази во кои припадноста се однесувала и кон друг член од

фамилијата кој имал повисок општествен статус, а со тоа и поголема популарност во средината. Така уште во ракописите од средниот век среќаваме примери од типт *Никола Пирсов син* (во Битолскиот триод, ракопис од 12 век), но и примери како *Иван Емноштин зей*, *Воихна Полелев унук* (во ракописи од 14 век) и др. Понекогаш, припадноста била примарна при именувањето, па се случувало дури да се испушти личното име, а именувањето да ја исполни ономастичката порака. За ова сведочат примерите, многу интересни и невообичаени, како *Љуев зей*, *Фрацилова дштин* и др. Постојат и примери (од 1343 г.), навистина многу ретки, кога определбата на таткото е според името на неговиот син: *Доброш Рајанов ошец* (значи, сосема обратно од вообичаеното синот да се определува според името на таткото). Во ракописите среќаваме и примери кога патронимот не бил во состојба сосема да ја диференцира, т.е. идентификува личноста па потребата наложила идентификација на две рамништа: на ниво на припадност по некој член од семејството, но и на ниво на припадност по место: *Красев унук Миџр од Желино*, *Калојан од Лешка Михов шура* (тоа е т.н. текстуална, т.е. описна детерминација). Се забележува дека припадноста (се работи за патронимиската) се изразувала синтетички (*Тодор Иванов*) или аналитички (како што е во погорните примери со именките син Ѓ најчесто, но и со именките зет, внук, шура итн.). Тука треба да се споменат и примерите во кои припадноста не е морфолошки означена туку таа сама по себе се подразбира. Тоа се оние случаи кај кои среќаваме номинации од две лични имиња, при што второто име е секогаш име на таткото: *Никола Јосиф*, *Миџре Сокол*, *Сјасе Кузман*. Вакви структурни типови познаваат речиси сите словенски јазици, меѓутоа, во македонскиот јазик тие се најчести во периодот на турското владеење. Претпоставуваме дека тоа се должи на влијанието од турскиот јазик, бидејќи граматичкиот систем на турскиот јазик не познава морфолошки категории на придавки изведени од имиња. Всушност, со доаѓањето на Турците е прекинат природниот развој на формирање македонски презимиња и спонтано е наложен турскиот модел од две имиња.

Напоредно со тој процес на употреба на личните имиња со патроними, заради појасна маркација на луѓето, уште во средниот век тече и процесот на идентификација на луѓето според родовските (фамилијарни) имиња, т.е. според припадноста не на една личност туку на целата фамилија, или пошироко на целиот род. Всушност, состојбата коренито ќе се измени некаде пред крајот на 18 и почетокот на 19 век кога се зацврстени родовските формации во однос на кои се одредувала припадноста на луѓето. Родовските или фамилијарните

имиња во основата го содржат името на основоположникот на родот и се изразуваат во множинска форма. Основната и појдовната структура при образувањето на македонските презименски прототипови е составена од предлогот *од* (или *на*) + *родовскојто име*, од типот *Марко од (на) Јордановци, Климе од Николовци, Наум од Бојковци* и сл. Тие родовски имиња, освен што укажуваат на колективна припадност, се одликуваат и со една постојаност, т.е. наследност. Тоа подразбира дека потомството на фамилијата го добива родовското име како една постојана, неменлива категорија што го прави препознатливо во колективот. Така, името на родот е познато уште пред да се појави рожбата, а се наследува кај следното поколение и со тоа се покажува како нитка што ги врзува поколенијата. Со тоа своја одлика родовските или фамилијарните имиња се многу блиски до денешните наши презимиња.

Постоенето на македонските родовски имиња се регистрира уште во средновековните ракописите од Македонија. Во 1343 год, во ракопис од Западна Македонија (Славева 1980:227) употребата на родовските имиња е впечатлива. Таму присвојниот однос во однос на земјиштето (на локациите) се изразува со родовските имиња што завршуваат на *-ови/-еви* и на *-овци/-евци*: Шлозја у Василевци, Шнива од Никифоровци итн. Три пати повеќе е употребена формата со суфиксот *-овци/-евци* од онаа со *-ови/-еви* (Василеви, Никифорови). Родовските имиња се забележани и во македонските кодици од 16–18 век од Селишчев, кој, меѓудругото, го констатира следново: “Фамильные названия группы родственных лиц в Прилепском крае, как и повсюду в Македонии, образованы посредством суффикса *-овци/-евци*” (Селишчев 1933:235).

Според Корубин (2000:223) родовските имиња во македонскиот јазик што завршуваат на *-овци/-евци* имаат лексикализирана множина и сами по себе не претставуваат презименски прототипови. Тој е на ставовиште дека презименски прототипови се аналитичките конструкции од типот *Марко од (на) Николовци, Јанко од Стојановци, Рампо од Јордановци* (значи лично име со предлогот *од/на* + *фамилијарнојто име*) и дека од нив ќе се добијат синтетички структури идентични со денешните презимиња како *Марко Николовски, Јанко Стојановски* или *Рампо Јордановски*. Затоа презимето и неговиот прототип, или која и да било прототипска ознака, за излезна точка или како неопходна претпоставка го има името на фамилијата, на родот, поточно е во тесен однос со него.

Да го споменеме и присуството на фамилијарните, т.е. родовските имиња на *-ови/-еви* во македонскиот јазик, кои аналогно на оние на *-овци/-евци*, поминале во презимиња на *-ов/-ев*: *Стојанов, Алексиев*,

Јанков итн. Во македонската наука за јазикот тие се толкуваат како остаток од некогашните патронимски образувања, но и како исфорсиран модел од времето на власта на Егзархијата. Сепак, овие презимиња на *-ов/-ев* се зацврстиле кај нас најмногу заради тоа што биле прифатени од народнојазичен аспект. Тие, впрочем, се среќаваат и во другите словенски јазици (во рускиот, во бугарскиот, во српскиот, во словачкиот) и, како што вели Корубин, на суф. *-ов/-ев* нема исклучиво право само еден народ.

Денешниот македонски презименски репертоар, покрај другите, познава презимиња со суфиксите *-овски/-евски* (дијал. *-оски/-ески*) и *-ов/-ев*. Оние на *-овски/-евски* се добиени според родовските формации на *-овци/-евци*, а оние на *-ов/-ев* од родовските на *-ови/-еви*. Каков е нивниот сооднос, поточно нивната фреквенција најдобро покажуваат пописите што ги прави македонската држава и теренскиот материјал како најсигурно сведоштво. Многу драгоцен теренски материјал е собран за изработка на Македонскиот дијалектен атлас што се чува во картотеката на Одделението за дијалектологија при Институтот за македонски јазик “Крсте Мисирков” во Скопје. Составувачот на Прашалникот за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас ја осознал важноста да се одбележат различните форми на македонските родовски имиња и тие да се стават во корелација со формите на денешните презимиња. Затоа, во 27-та глава од Прашалникот (Видоески 2000:187) наложил прибирање одговори на две прашања: 19-то: Дали презимињата завршуваат на *-(в)ски* или на *-ов/-ев?* и 20-то: Која форма се употребува како презиме : *-овци/-евци* или *-ови/-еви?* Се разбира 20-то прашање подразбира одговор на прашањето “која форма се употребува наместо презиме” и упатува на одговор на родовското име бидејќи тоа во народниот јазик, особено во руралните средини, сè уште ја врши функцијата на презиме. Статистиката на одговорите покажува дека најчесто се среќава обликот на македонските протопрезимиња *Миле од Јордановци*, *Менка од Ситојановци*, но дека постојат и структури од типот *Ситоле од Миланови*, *Ситојан од Иванови*. За да се покаже реалната состојба на теренот повеќе децении е собран материјал од целото македонско говорно подрачје.

Така, според материјалот од собраните повеќе од 200 пунктови во 137 родовските имиња завршуваат на *-овци/-евци*, а во 36 пункта на *-ови/-еви*. Притоа, само во 31 пункт среќаваме паралелна употреба на двата родовски суфикса. Употребата на суфиксите *-овци/-евци* е на целата македонска говорна територија со особена фреквенција во западните македонски дијалекти, во оние врз кои се темели нашиот

литературен јазик. Погледнато хронолошки македонските родовски имиња се постари од презимињата и тие се секако јасен показател како ќе се движел историскиот развој на презимињата во колку не дошло до туѓи влијанија и присилни промени. Исто така конфигурацијата на теренот, која по правило укажува на чистотата на јазикот, многу прецизно ја потврдува претходната констатација (Види го графичкиот приказ 1).

Што се однесува до презименските суфикси, состојбата е малку поинаква. Во 100 пункта се регистрирани презимиња на -овски/-евски (дијал. -оски/-ески), а во 75 на -ов/-ев. Во 34 пункта презимињата ги имаат обата суфикса. На -ов/-ев завршуваат презимињата главно во Источна Македонија (но не во сите пунктови, на пр, во Беровско не постои презиме на -ов/-ев, туку само на -овски/-евски), а во целата Западна Македонија се употребува суф. -овски/-евски, поточно дијал. -оски/-ески (Види графички приказ 2). За жал некои пунктови, надвор од Република Македонија, сè уште не се опфатени. Сепак, картографското прикажување на презимињата кај Македонците со суфиксите -овски/-евски и оние на -ов/-ев покажува дека структурен стандард во македонскиот јазик се презимињата на -овски/-евски (дијал. -оски/-ески) добиени според родовските имиња на -овци/-евци, а оние на -ов/-ев добиени од -ови/-еви се само остаток од старите патроними (во служба на презимиња) и влијание од надворешнојазични фактори. Освен тоа, присуството на родовските имиња со суф. -овци/-евци во региони каде што среќаваме презимиња на -ов/-ев го потврдува гледиштето за нивно присилно преименување. Аргумент повеќе е и паралелната употреба на двете форми на презимињата во некои области.

Речникот на презимињата кај Македонците (т. I 1994 и т. II, 2001) кој се базира врз податоци од пописот на населението во Македонија од 1961 год. ја потврдува оваа констатација. Во него најчести презимиња во македонскиот јазик се оние во чија основа се наоѓаат личните имиња Стојан и Јован. Тие се среќаваат како презимиња со споменатите суфикси: со -овски (дијал. -оски) и со -ов. Состојбата е следнава: формата *Сѝојановски* (се разбира заедно со женската форма *Сѝојановска* и дијалектната *Сѝојаноски*) е регистрирана кај 3 421 фамилија, а формата Стојанов (Стојанова) кај 2 254 фамилии (не ги зедовме предид презимињата Стојанев и Стојаневски бидејќи се регистрирани само кај две фамилии).

Кај презимињата од личното име Јован состојбата е идентична: среќаваме 2 331 фамилија со презиме Јовановски, а 1468 фамилии со презиме Јованов. Значи и покрај силните притисоци од повеќе туѓи администрации што како поробивачи во минатото биле присутни

на македонската територија, презимињата на -овски (дијал. -оски) опстоиле како најчести форми. Тие се дел од нашата традиција на именување, наше национално обележје коешто природно си нашло место во официјалното бележење на презимињата. Затоа се неточни констатациите дека македонските презимиња со суф. -овски/-евски се донесени со декрет по Втората светска војна и дека се тие непознати во македонските говори.

Македонија низ историјата како држана нема постојан континуитет. Но, го има македонскиот јазик како најсилно средство за да се докаже постоењето на македонската нација. Дел од тоа сведоштво се и македонските презимиња.

Цитирана литература:

- ПОПАТАНАСОВА, С. 1995. *Битолски ѝриод*, Скопје.
СЛАВЕВА, Л. 1980. Дипломатичко-правните споменици за историјата на Полог и соседните краеве во 14 век, *Споменици за средновековна и ѝоновна историја на Македонија*, Скопје.
СЕЛИЩЕВ, А. М. 1933. *Македонские кодекси XVI-XVIII веков*, София.
КОРУБИН, Б. 1983. Јазично катче, *Нова Македонија* 1983, од 31 мај.
ВИДОЕСКИ Б. 2000. *Прашалник за собирање маѝеријал за Македонскиот дијалекѝен атѝлас*, Скопје.

Macedonian family names ending with suffixes -ovski/-evski and -ov/-ev in comparison to clan names forms ending in -ovci/-evci and -ovi/-evi

Summary

The text is an attempt to present the development of Macedonian family names whose roots contain personal names. They express the relation of possession, primarily of one person in the family, later of the family as a whole, i.e. the clan.

Clan names have a central position in the final composition of Macedonian family names of this type. They are origins of present-day family names ending in suffixes -ovski/-evski (dialect form -oski/eski) and -ov/-ev. Finally, it is claimed that the family names of the type -ovski/-evski, such as *Stojanovski*, *Ilievski*, *Jovanovski* etc, represent the structural standard in the Macedonian language.

Клјучне rijeчи: makedonskite prezimiwa, patronimi, antroponimi

Key words: Macedonian family names, clan names, anthroponyms

